

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica IV (2013)

Agnieszka Świętek

Publikacje prof. Jana Flisa w zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie

Profesor Jan Flis rozpoczął swoją współpracę z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w roku 1951, podejmując wykłady w ramach godzin zleconych jako asystent w Instytucie Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W roku 1957 na stałe związał się z tą uczelnią, zostając kierownikiem Katedry Geografii Fizycznej, a od roku 1960 był jej pełnoetatowym pracownikiem. W roku 1971 r. stanął na czele Zakładu Dydaktyki Geografii WSP, który w wyniku reorganizacji struktury Uczelni stał się samodzielną jednostką (Banaśkiewicz-Cabaj, 2007b).

Jednym z dowodów ogromnej aktywności naukowej (a nade wszystko dydaktycznej) Profesora, prócz żywej pamięci i osiągnięć jego uczniów, są dziś obszerne zbiory jego publikacji. W zestawieniu, wykonanym przez K. Banaśkiewicz-Cabaj (2007a), znalazło się ponad 150 prac. Liczba ta jest tym bardziej godna podziwu, jeśli weźmiemy pod uwagę warunki, w jakich powstawały prace Profesora, od okresu międzywojennego, po początek lat 80. XX w. Nie istniały bowiem, zwłaszcza po II wojnie światowej, prywatne wydawnictwa i prace te wydawane były przez stosunkowo nieliczne wydawnictwa państwowe, a czas druku był zdecydowanie dłuższy niż dzisiaj. Najstarsze publikacje pochodzą jeszcze z czasów studenckich Profesora, działającego na początku lat 30. XX w. w Kole Geografów Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pierwsza współautorska praca Jana Flisa, wydana w 1933 r. przez Koło Geografów Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego związana była właśnie z działalnością organizacyjną koła: S. Berezowski, Z. Ciętek, J. Flis, *Katalog naukowej wystawy fotografii geograficznych i krajoznawczych, Koło Geografów Uczniów UJ*, Kraków. Pierwsza samodzielna praca natomiast ukazała się na łamach czasopisma „Wiadomości Geograficzne” rok później i była relacją z wyprawy członków koła w Alpy: Flis J., 1935, *Wycieczka Koła Geografów Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Alpy Wschodnie, Pannonję i na Słowaczyznę* („Wiadomości Geograficzne”, R 13, nr 8–10, s. 60–61).

Publikacje Jana Flisa gromadzono od lat 50. XX wieku w Bibliotece Instytutu Geografii Wyższej Szkoły Pedagogicznej (tj. od chwili jej uruchomienia), obecnego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Jak udało się ustalić Autorce opracowania na podstawie kwerendy katalogów bibliotecznych, jest ich 135 (tab. 1). Najstarszymi pracami są dwa artykuły z geografii fizycznej, które ukazały się jeszcze

przed II wojną światową. Pierwszy z nich to z 1936 r. pt. *Ukształtowanie wybrzeży Bałtyku i jego znaczenie dla żeglugi* opublikowany w czasopiśmie „Sprawy Morskie i Kolonialne” (R. 3, z. 1). Drugi pt. *Sądeckczyzna i jej granice* ukazał się w 1939 r. w „Roczniku Sądeckim” (T. 1, s. 1–20). Stanowi on ciekawy przykład podejścia do regionalizacji fizycznogeograficznej w geografii.

Spośród 150 prac opublikowanych przez Profesora aż 135 udało się zgromadzić w zbiorach biblioteki (90%). W niniejszym opracowaniu publikacje te podzielono według następujących kryteriów:

- ze względu na rodzaj,
- ze względu na zakres tematyczny,
- ze względu na okres publikacji.

Zgodnie z przyjętym kryterium w dorobku naukowym Jana Flisa dużo jest artykułów. Stanowią one aż 80 % posiadanych przez bibliotekę publikacji Profesora. Ich tematyka jest bardzo różnorodna, bowiem odnosi się do zagadnień z geografii fizycznej, dydaktyki geografii oraz kształcenia nauczycieli geografii.

Tab. 1. Dorobek naukowy prof. Jana Flisa według kategorii w zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie

Wyszczególnienie	W zbiorach biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie	
	Liczba	%
Monografie	3	2,2
Artykuły	108	80,0
Podręczniki akademickie	8	6,0
Recenzje	9	6,6
Sprawozdania	2	0,5
Biogramy	2	0,5
Tłumaczenia	3	2,2
Razem	135	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy katalogów Biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie

W świetle przyjętego drugiego kryterium publikacje naukowe prof. Jana Flisa można podzielić na kilka grup tematycznych.

Pierwsza grupa zawiera prace z zakresu dydaktyki geografii, do której rozwoju Profesor wniósł ogromny wkład. Na szczególną uwagę zasługuje zwłaszcza stworzony przez Jana Flisa i wydany po raz pierwszy w 1977 r. *Słownik szkolny: pojęcia geograficzne*, którego kolejne wersje wydawano aż do roku 1998. Słownik ten, dzięki jasności przekazu dla ucznia, przy jednoczesnej dbałości o poprawność terminologiczną i wyjątkowemu, tematycznemu podziałowi haseł, stał się podstawą szkolnego nauczania geografii od lat 80. Pozostałe publikacje w tym dziale stanowią zarówno istotne dla dydaktyki przedmiotowej rozważania ogólne, np. na temat kształtowania pojęć geograficznych czy wychowawczej roli kształcenia geograficznego, przez analizy programów nauczania, dzielenie się doświadczeniami z Olimpiady Geograficznej, aż po szczegółowe prace rozstrzygające wątpliwości merytoryczne geografów w zakresie materiału nauczania z geografii fizycznej. Druga wydzielona grupa zawiera publikacje z zakresu dydaktyki szkoły wyższej. Są tam cenne prace

Profesora dotyczące przede wszystkim organizacji studiów geograficznych w wyższych szkołach pedagogicznych w odniesieniu do potrzeb zawodowych nauczyciela. Na uwagę zasługuje np. innowacyjny pomysł wprowadzający do planu studiów prace polowe. Dział zawiera również publikacje dotyczące działalności kadr naukowych i dydaktycznych. Grupy trzecia, czwarta i piątą obejmują prace z geografii fizycznej o charakterze ogólnym oraz z zakresu geografii regionalnej Polski i świata. Wśród prac ogólnogeograficznych na szczególną uwagę zasługują napisane wspólnie z Z. Czepe i R. Mochnackim tomy *Geografia fizyczna* oraz opracowanie *Kompendium biogeografii*. Prace z zakresu geografii regionalnej świata są natomiast owocem doświadczeń i obserwacji Profesora prowadzonych na szlaku bojowym. Wśród licznych prac opisujących regiony lub kraje, trudno wskazać te najważniejsze. W dobie zamkniętych granic w okresie socjalistycznym każda z nich była źródłem bezcennej wiedzy geograficznej. Wśród publikacji dotyczących geografii regionalnej Polski najważniejsze są opracowania dotyczące obszarów pozostających w szczególnym kręgu zainteresowań Profesora: Niecki Nidziańskiej i rodzimej Sądecczyny (np. na temat *Kras gipsowy Niecki Nidziańskiej*, 1954).

Szósta grupa obejmuje opracowania z zakresu kartografii i topografii, są to głównie podręczniki akademickie dla studentów studiów geograficznych.

Tab. 2. Kierunki zainteresowań badawczych prof. Jana Flisa według liczby publikacji z lat 1933–1998 zgromadzonych przez Bibliotekę Instytutu Geografii UP w Krakowie

Wyszczególnienie	W zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie	
	Liczba	%
Dydaktyka geografii	27	20,0
opracowania monograficzne	1	
opracowania metodyczne dotyczące treści nauczania	12	
opracowania metodyczne dotyczące celów kształcenia geograficznego	2	
opracowania dotyczące metod dydaktycznych	5	
opracowania dotyczące środków dydaktycznych	2	
opracowania dotyczące Olimpiady Geograficznej	5	
Dydaktyka szkoły wyższej	15	11,1
studia geograficzne	11	
kształcenie nauczycieli	4	
Geografia fizyczna świata	25	18,5
Geografia fizyczna Polski	17	12,6
Geografia regionalna świata	32	23,7
Kartografia i topografia	5	3,7
Historia geografii	2	1,5
Inne	12	8,8
Razem	135	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy katalogów Biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie

W dorobku naukowym Jana Flisa spotykamy również recenzje i tłumaczenia przybliżające polskiemu czytelnikowi wybrane obcojęzyczne prace naukowe z geografii. W zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii znajdują się również opracowane

przez Jana Flisa biogramy polskich geografów: Pawła Edmunda Strzeleckiego, oraz nauczyciela Profesora i jego wielkiego autorytetu – Jerzego Smoleńskiego.

W poniższym zestawieniu zaprezentowano przykłady prac Profesora w podziale na zaprezentowane uprzednio wątki tematyczne (zob. tab. 3). Autorka prezentuje jedynie wybrane z nich, a zainteresowanego bliżej czytelnika odsyła do Aneksu (s. 131–141) zawierającego zestawienie wszystkich jego publikowanych prac, w którym oznaczono te, które znajdują się w zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Tab. 3. Wybrane przykłady prac prof. Jana Flisa w podziale tematycznym znajdujące się w zbiorach Biblioteki UP w Krakowie

Zakres tematyczny	Przykłady publikacji
Dydaktyka geografii	
opracowania monograficzne	Flis J., 1982, <i>Pojęcia i ich kształtowanie w toku nauczania geografii w szkole ogólnokształcacej</i> , Wyd. Naukowe WSP, Kraków, s.125.
opracowania metodyczne dotyczące treści nauczania	Flis J., 1977, <i>Słownik szkolny: terminy geograficzne</i> , Wyd. I, WSiP, Warszawa (wyd. X 1998).
opracowania metodyczne dotyczące celów kształcenia geograficznego	Jan Flis., 1975, <i>Realizacja celów wychowawczych poprzez nauczanie geografii</i> . Materiały z Sesji Naukowej „Model zawodowy nauczyciela geografii” [przedruk].
opracowania dotyczące metod dydaktycznych	Flis J., 1977, <i>Rozumowanie redukcyjne na lekcjach geografii</i> , Geografia w Szkole, R.30, nr 3, s.120– 125.
opracowania dotyczące środków dydaktycznych	Flis J., 1951, <i>Przyrząd do demonstrowania pozornych ruchów sklepienia niebieskiego</i> , Geografia w Szkole, R.4, nr 4, s.222–223.
opracowania dotyczące Olimpiady Geograficznej	Flis J., 1979, <i>Rozważania nad zadaniami olimpijskimi</i> [w:] Olimpiada Geograficzna I-III, WSiP, Warszawa, 1979, s.118– 140.
Dydaktyka szkoły wyższej	
studia geograficzne	Flis J., 1955, <i>Wakacyjne prace polowe w programie studiów geograficznych WSP</i> , Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP, z.4, s. 3– 28.
kształcenie nauczycieli	Flis J., 1978, <i>Pedagogizacja zawodu nauczyciela, Ogólnopolska Konferencja metodyczna nt. Dydaktyka geografii na kierunkach nauczycielskich w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych zorganizowana 29 XI 1978r. w IG WSP</i> , Kraków 1978.
geografia fizyczna świata	Czeppe Z., Flis J., Mochnacki R., 1956, <i>Geografia fizyczna. Części świata. Cz. 1. Europa</i> , PWN, Kraków.
geografia fizyczna Polski	Flis J., 1936, <i>Ukształtowanie wybrzeży Bałtyku i jego znaczenie dla żeglugi</i> , Sprawy Morskie i Kolonialne, R. 3, z. 1.
geografia regionalna świata	Flis J., 1967, <i>Kraje himalajskie, Nepal, Sikkim, Bhutan</i> [w:] Geografia powszechna, T. 4, PWN, Warszawa, s. 28–284.
kartografia i topografia	Flis J., 1959, <i>Kartografia i topografia. Skrypt dla studentów I roku geografii</i> , Cz. 1. <i>Kartografia matematyczna i opisowa</i> , WSP, Kraków.

historia geografii	Flis J., 1967, <i>Jerzy Smoleński [w:] Dziewięć wieków geografii polskiej: wybitni geografowie polscy</i> , pod red. B. Olszewicza, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa, s.383–409.
inne	Flis J., 1953, <i>Głos geografa w sprawie Górskiej Odznaki Turystycznej</i> , Turysta, nr 1, s.10. Flis J., 1959, <i>Mapa przeglądowa świata. Europa</i> cz. pd. 1: 4 500 000, cz. pn. 1: 4 500 000, cz. zach 1: 4 500 000, Przegląd Geodezyjny, R.15, nr 5, s.203–204

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy katalogów Biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie

W ciągu prawie 50-letniej działalności naukowej (1933–1939 i 1945–1998) Profesor opublikował 150 prac, a więc średnio 2,3 publikacje rocznie.

Tab. 4. Liczba publikacji prof. Jana Flisa według okresu wydania zgromadzonych w Bibliotece Instytutu Geografii UP w Krakowie

Lata	Liczba
1933–1960	43
1961–1970	39
1971–1980	40
1981–1990	13
1991–2000	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy katalogów Biblioteki Instytutu Geografii UP w Krakowie

Największa aktywność naukowa Profesora przypadała na lata 60. i 70., w których to dekadach opublikował po około 40 prac (tab. 4). Znaczna liczba prac, bo aż 43, pochodzi również z pierwszego okresu pracy naukowej, celowo ujętego w zakresie dłuższym (27 lat) ze względu na okres studencki oraz przerwę w publikowaniu ze względu na czynny udział w wojnie obronnej i późniejszy działaniach wojennych. Najmniejszą liczbę prac (13) Profesor opublikował pod koniec pracy naukowej. Po śmierci Profesora (1993) dwukrotnie wznowiono opracowany przez niego *Szkolny słownik geograficzny* pod zmienionym tytułem *Terminy geograficzne* (wyd. 10 – 1998, wyd. 11 – 1999).

Źródła i literatura

- Banaśkiewicz-Cabaj, K. (2007a). Bibliografia prac prof. Jana Flisa. W: K. Banaśkiewicz-Cabaj, W. Cabaj (red.), *Rozważania Jana Flisa o nauczaniu geografii. Prace wybrane*. Kielce: Instytut Geografii Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego, 19–34.
- Banaśkiewicz-Cabaj, K. (2007b). Droga prof. Jana Flisa do dydaktyki geografii. W: K. Banaśkiewicz-Cabaj, W. Cabaj (red.), *Rozważania Jana Flisa o nauczaniu geografii. Prace wybrane*. Kielce: Instytut Geografii Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego, 13–17.
- Berezowski, S., Ciętek, Z., Flis, J. (1933). *Katalog naukowej wystawy fotografii geograficznych i krajoznawczych*, Kraków: Koło Geografów Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Flis, J. (1935). Wycieczka Koła Geografów Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Alpy Wschodnie, Pannonję i na Słowacyzynę. *Wiadomości Geograficzne*, 13 (8–10), 60–61.

Flis, J. (1936). Ukształtowanie wybrzeży Bałtyku i jego znaczenie dla żeglugi. *Sprawy Morskie i Kolonialne*, 3 (1).

Flis, J. (1939). Sądeczczyzna i jej granice. *Rocznik Sądecki*, 1, 1–20.

Katalog rzeczowy Biblioteki Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

Publications of Professor Jan Flis in the collections of the Library of the Institute of Geography of the Pedagogical University of Cracow

Abstract

Professor Jan Flis began his collaboration with the Higher College of Teacher Training in 1951, and since 1960 he has become its full-time employee, which he remained until the end of his long teaching and academic career.

One of the most important record of his research activity (especially in the area of teaching), is an extensive collection of his publications that can be found in the Library of the Institute of Geography of the Pedagogical University of Cracow, which the author compiled into the article.

In the article, the author compiled 135 publications. They are divided into several thematic sections: geography teaching, college teaching, the physical geography of the world, regional geography of the world, physical geography of Poland, cartography and topography, reviews, translations, and others. Within those groups, the publications are presented in chronological order.

Instytut Geografii
Zakład Dydaktyki Geografii
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
Kraków
swietekaga@wp.pl